

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXV, св. 1

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пијер, др Слободан Ремейић, др Живојин Сијанојчић,
др Јелица Сијојановић, др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска,
др Анађолиј Турилов, др Викјор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2019

ISSN 0350-185X, књ. LXXV, св. 1 (2019), стр. 101–122

UDK: 811

COBISS.SR-ID:

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI1901101M>

Примљено: 25. VII 2018.

Прихваћено: 16. I 2019.

Оригинални научни рад

СЛАВОЉУБ З. МАРКОВИЋ*

Филолошка гимназија

Београд

О ПРОЗОДИЈСКИМ ОСОБНОСТИМА ДЕКЛИНАЦИЈЕ ИМЕНИЦА У ИЈЕКАВСКИМ ГОВОРИМА ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ

Рад представља покушај да се систематски изложе и аналитички сагледају упечатљиве акценатске карактеристике деклинације (ређе и лексичких категорија и појединачних примера) именица у ијекавским говорима западне Србије. Представљени примери (углавном прозодијских деклинационих односа) сагледавани су из више перспектива: лексичка продуктивност акценатских типова, ареална и/или системска ограничења, природа корелација са одговарајућим приликама у сродним говорима, ниво усаглашености са узорним (Вуковим и Даничићевим) акценатским образцима, односно са кореспондентним акценатским моделима у књижевном језику. На основу представљене грађе и учињених аналитичких осврта, устврдили смо следеће: сагледане прозодијске прилике унеколико (и, наравно, неједнако у различитим деловима испитиваног подручја) одступају од класичних прозодијских образаца, односно од одговарајућих прилика у књижевном језику. Ипак, уочене разлике не подривају органско јединство западносрбијанског ијекавског подручја са другим говорним областима источнохерцеговачког (херцеговачко-крајишког) дијалекатског комплекса.

Кључне речи: именице, акценат, алтернација, деклинација, ареал

I. УВОД

1. Ијекавски говори у западној Србији запремају пространу област: ово подручје омеђено је линијом која се пружа планинским венцем Гучево–Борања–Јагодња, а затим, испуштајући азбуковачка села подно Соколских планина, излази на Повлен; потом, обухватајући јужна подгор-

* filoloska_gimnazija@yahoo.com

ска и колубарска насеља, хвата се Сувобора; затим скреће ка југу, пресеца чачанску котлину, те преко Јелице и Чемерна избија на западне обронке Голије; одавде међа иде планинским билом Голија – Јавор – Јадовник – Озрен – Гиљева планина (МАРКОВИЋ 2012: 78).

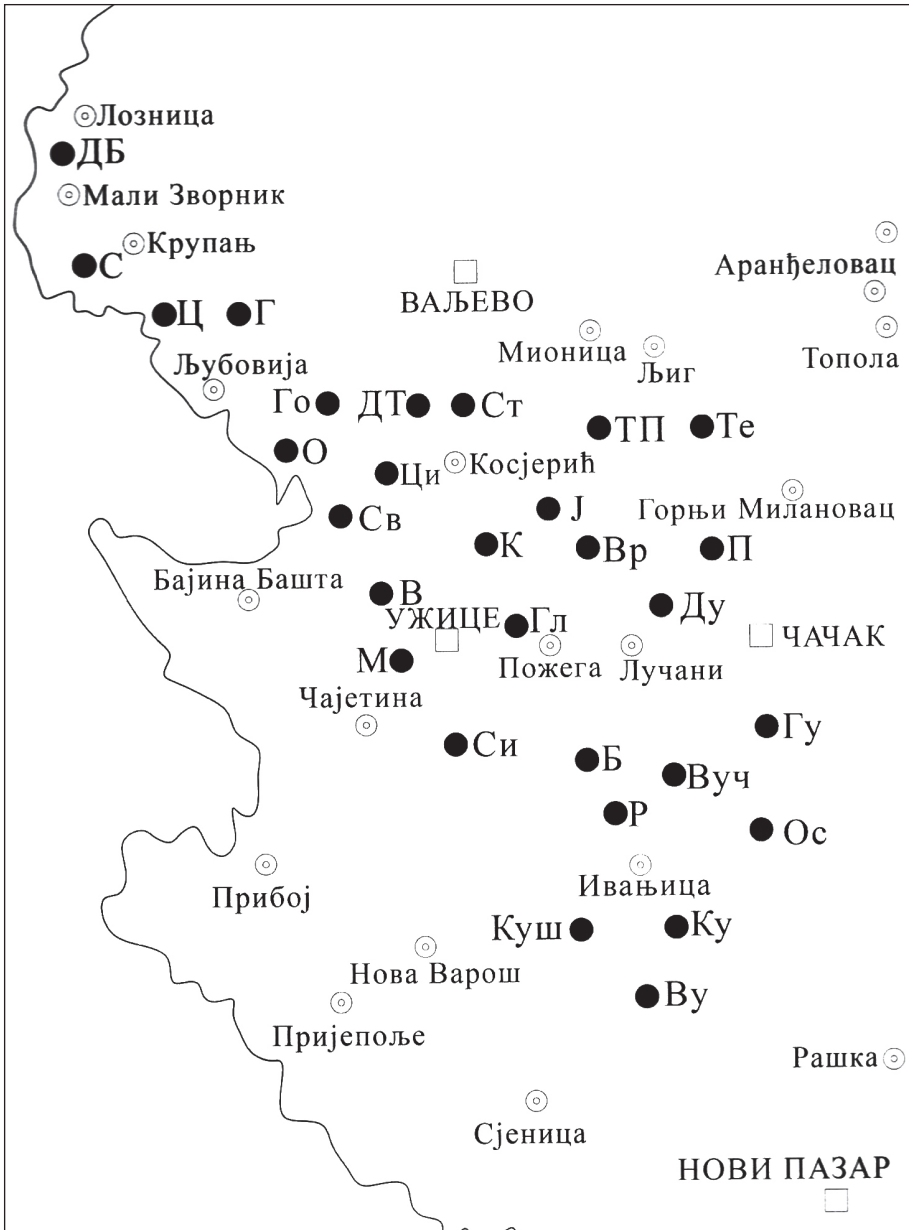
2. Као што је познато, западна половина србијанске територије била је поприште дуготрајних и интензивних миграционих сучељавања. Вишевековна метанастазичка померања (углавном током XVII, XVIII и XIX века) коренито су изменила дијалекатску слику западне Србије, коју су преплавили динарски пресељеници – штокавци ијекавског изговора. Они се укрштају са аутохтоним становништвом, као и са пресељеницима који надиру на таласима осталих миграционих струја, углавном косовско-метохијске (в. Цвијић 1922: 12). Међу динарцима заступљени су ијекавци оба типа: носиоци новијих акценатских особина (херцеговачко-крајишки дијалекат), пореклом из Херцеговине (углавном источне) и тзв. црногорске Херцеговине, и представници старије акцентуације (зетско-сјенички дијалекат), који потичу из преосталих делова Црне Горе (Стара Црна Гора са Брдим и суседни делови Рашке области). Ијекавци херцеговачког типа далеко су надмоћнији на највећем делу западне половине србијанске територије (ужички крај, подринско-ваљевске области, и даље на север). Ијекавци са старијом акцентуацијом изразитије се осећају у долини Ибра, где се сучељавају са представницима косовско-метохијске струје, и западнијим деловима Шумадије, где се, заједно са ијекавцима херцеговачког типа, укрштају са представницима свих осталих миграционих струја – вардарско-моравске, тимочко-браничевске и шопске (в. Цвијић 1922: 5–13, 89–96). Наравно, динарци оба типа разносили су и специфичне дијалекатске особине одређених подручја, тј. одређених говорних типова унутар једне или друге области. Међутим, будући да су западосрбијански ијекавски идиоми у најновијем (постмиграционом) периоду изложени снажном процесу екавизације (посебно широком и разноликом утицају екавског стандарда), постепено се сужава и област простирања ијекавских говора.

3. У раду су сагледане упечатљиве прозодијске особености деклинације именица. У највећем броју представљених примера посматрани су деклинациони односи, тј. квалитативна и/или квантитативна померања акцента (наравно, уколико су уочена) у парадигматској перспективи. У мањем броју случајева, у другом делу рада, сагледан је изванредан број прозодијски занимљивих именица (појединачно или категоријски) само у основном облику, са фокусом на (не)варијабилности лексичког акцената.

4. Рад је написан на основу дијалекатске грађе сакупљене у следећим насељима: (Г)рачаница, (Д)оња (Б)орина – ДБ, (О)клетец, (С)акар,

(Св)ојдруг, (Ц)рнча (подринска насеља); (В)олујац, (Вр)нчани, (Гл)умач, (Го)дечево, (Д)оњи (Т)аор – ДТ, (Ј)ежевица, (К)аран, (Ст)ојићи, (Т)оме-тино (П)оље – ТП, (Ци)коте (насеља Ужичке Црне горе); (П)ријевор, (Те)очин (таковска насеља); (Вуч)ковица, (Гу)беревци, (Ду)чаловићи,

Карта испитиваног подручја са мрежом испитиваних насеља

(Ос)оница (драгачевска насеља); (Ву)чак, (Б)огојевићи, (Р)адаљево, (Ку)маница, (Куш)ићи (моравичка насеља); (М)ачкат, (Си)рогојно (златиборска насеља).¹

II. ПРЕГЛЕД ГРАЂЕ

а) Именице мушког рода на -ø

а. Једнословне основе

5. Тип *grād ~ grāda*. Код именица које не означавају бића, већ „било шта друго“ (СТЕВАНОВИЋ 1981: 215), у лок. сг. заступљена је алтернација \wedge (ном.) ~ \prime (лок.): у *вóзу* Б Г, на *врáишу* Ци, о *врáишу* Ц, у *грáду* Вр Гл, *ио глáсу* Ду, у *глáсу* Ј К, *ио дáну* Ст, на *зíду* Вр, у *зíду* Гл, у *кљúну* ТП, у *лáду* Ку ТП, *ио лíку* М, у једнòм *крúгу* Ц, у *мрáку* Вуч, *ио мрáку* Ву Вуч, на *рáду* Ос, на *рéду* Куш, у *рéду* Гу, у *нáшèм сiйáну* К, на *иiрну* Ку и сл.

У плуралу, код именица са уметком -ов- (-ев-), бележимо или \wedge или \prime на иницијалном слогу: *бр̂кови* Го ТП, *бр̂кове* Гл, *д̂арове* Ј, *др̂гови* Вр Ву, *зèчеви* Куш, *сiнови* Вр Ј, *сiнове* П, *с̂рйови* О и сл.; – *вéзови* Ву, *жу́љеви* Гл С, *жу́љеве* Гл, *рáдови* Гл, *рáдове* Вр, *сiйáнове* ТП итд.

Поред Даничићевог *бр̂ови* ТП, односно *грòздови* Р (Даничић 20), налазимо и *брáови* Ка, *грòздови* Ст (СТЕВАНОВИЋ 1981, 215: *рéдови/рèдови, грòздови/грòздови*). Сасвим су необичне полимске форме *зiдови, зiдове* (НИКОЛИЋ 1991: 98).

Именице са \wedge на иницијалном слогу облика ном. и ак. пл. у ген. пл. углавном имају Даничићев \prime на пенултими: *бркóвā* Ву, *вукóвā* Гл Те, *дарóвā* Вр, *другóвā* Ци, *зечéвā* Ци Те, *зидóвā* Ци, *кумóвā* Ци, *синóвā* Г, *судóвā* ДБ Ку. Ипак, нису ретки ни ликови са непомереним нагласком: *в̂у̀кóвā* В, *др̂у̀гóвā* М, *зèчéвā* Куш, *зiдòвā* Си, *сîу̀жéвā* Го² (СТЕВАНОВИЋ 1981, 216: *градóвā/грàдòвā* и сл.).

У дат.-инстр.-лок. пл. чешће је са *бркòвима* Гл, *ио градòвима* ДБ, *зидòвима* Ц, *синòвима* Г ДБ О, са *срiдòвима* Ј и сл. него *сiновима* Гл, *к̂умовима* Ка и сл. Оба акценатска обрасца прихвата и Даничић (а тако и СТЕВАНОВИЋ 1981: 216).

У ген. пл. облика без уметка -ов- (-ев-) редовно је: *дánā* В Вр, *зúбā* Гл, *мрáвā* Ву, *цр́вā* Гу.

¹ Током рада, уз засведочене примере, користимо скраћенице – почетне делове назива села издвојене у заградама. Дијалекатски подаци преузимани из објављених монографија и радова других аутора праћени су одговарајућим напоменама у заградама и фуснотама.

² Вуковић 1940, 204: *гласóвā (гл̂сòвā)*; сасвим је другачије у Херцеговини, исп. РЕСО 1961, 12: *гл̂сòвā (сiнòвā/синóвā)*.

6. Тип *рôд ~ рôда*. Уколико не означавају бића, у локативу сг. оваких именица долази до промене квалитета акцента: у *дòму* Вр, на *крòву* Гу, *ïо лèду* Ду, *ïо нòсу* Ц, у *нòсу* ТП, у *рòду* Ку Ц, у *рòку* Б, у *шòку* жётвѐ Б, у *шòру* Вр Ц итд. Ипак, бележимо и на *брòју* Гл, као и колебање у изразу *ко бубрег у лòју* ТП / *кò бубрег у лòју* В (ужички крај).

Код именице *крај* редовно је на *крају* Вр, *ïри крају* Ку, у *нашѐм крају* Ј. Важно је нагласити да именица *крај* није типични представник овог прозодијског модела; сродна је са типом *свѝй ~ свѝша*, али је у ном. сг. дошло до дужења пред крајњим *ј* (Николић 1991: 99).

У плуралу, у облицима именица с проширеном основом, углавном налазимо краткоузлазни акценат: *ïо дòловима* Р, *дòмове* Г, *дòмовима* П, *мòсïове* Ст Ц, *мòсïовима* Г, *сïдòгове* Св. Нису ретки ни примери с краткосилазним акцентом: *крѝеве* Р, *крѝевима* Вр, *рòгови* Ку, *рòгове* В О, *нòсови* Ву.

Вишеструко је занимљив пример засведочен у повленском селу Доњи Таор – са вѝликим *носòвима*.

Именице *крај* и *рог* (вероватно само оне) знају за алтернацију “ (ном.-ак. пл.) ~ ’ (ген. пл.) ~ ` (дат.-инстр.-лок. пл.): *краѝвѝ* Св, *рогòвѝ* М; – *краѝевима* Ци, *рогòвима* Ву Си (СТЕВАНОВИЋ 1981, 217: *краѝѝвѝ/краѝѝвѝ*, *рогòвѝ/рогòвѝ*).

У ном. и ак. пл. именице *ïосïй* типично је *ïдòсïй* Б О, *ïдòсïе* Го.

Ген. пл. именице *госïй* двојачко се обликује: *гòдсïйу* Вр Ку и *гòсïй* Ц (СТЕВАНОВИЋ 1981, 217: *гòсïй*).

О лексичкој сужености прозодијског модела *рôд ~ рôда* и занимљивим међутипским преклапањима које она узрокује говорићемо и у наредном поглављу овога рада, у одељку Посебне напомене о акценту именица.

7. Тип *свѝй ~ свѝша*. У лок. сг. углавном остаје исти акценат: у *дïму* В, о *јàду* Св, о *свòме јàду* Ц, *ïо лўку* Вр, у *мѝрïу* Ј М, у *рѝйу* Г, на *фрòнïу* Б, на *врòнïу* Св, о *цѝру* Душáну Ст; бележимо само на *Срѝмскòм врòнïу* Ци – околина Косјерића (СТЕВАНОВИЋ 1981, 217: ређе на *ïрàгу*, о *ïрсïу*, на *скўу*, у *сïлѝу* – „углавном оне што значе неку ствар“).

У ген. пл. срећемо Даничићеве ликове као што су *јàдѝ* Г Ј, *клïнѝ* Св, *Рўсѝ* Си Ст, *шïйнѝ* Ву. Даничићеви су и облици с проширеном основом: *кмѝйòвѝ* Ву, *рѝйòвѝ* Ву, *свѝйòвѝ* Вуч С П. Обе могућности допушта и књижевнोजезичка норма (исп. СТЕВАНОВИЋ 1981: 217).

Колебање уочавамо у им. *свѝй*, где је у ген. и дат.-инстр.-лок. пл. сасвим обично (рекли бисмо и чешће) *свѝйòвѝ* Вр ДБ, *свѝйòвима* Гл Ц (СТЕВАНОВИЋ 1981, 217: и *свѝйѝ*).

У дат.-инстр.-лок. пл. именице *ïрсïй* засведочено је само *ïрсïйима* ДТ Ку.

8. Тип *īāñ* ~ *īāña*. Акцент номинатива јд. јавља се и у вокативу јд. (засведочено је *ħāче* Го и *сīрīче* Рад) и, наравно, у акузативу јд., ако је овај падежни облик једнак с номинативом (исп. Стевановић 1981: 216). У свим другим падежима и једине и множине дугоузлазни акценат на првом слогу је редован.³ Забележене су следеће форме: *кљўча* Б Ј О, *īўīа* Р Рад, *їака* В Го; *с кљўчом* К, *са шīīаїом* Св, *їоїī īўїїом*; – *гāеве* В, *гўњеве* Ст, *кљўчеви* В, *кљўчеве* Го К, *нóжєви* Г К, *нóжєвā* Р, *īāњєви* Ву Ј, *īāњєвā* Р, *īлāсīове* Гл, *īлїковє* Го, *īўїшєвє* Куш, *īўїшєвє* Г, *īўїшєвєма* Гл, *īўїшєвā* Б Ј, *їакови* Р, *їаковєма* Рад, *шīīаїōвā* П, *шўљевє* О. Тако је и код Даничића (22–23). У прелазном (комаранском) говору полимске области засведочено је и необично *крāљевє* (Николић 1991: 100).

9. Тип *снōй* ~ *снōйа*. У ген. пл. са Даничићем се слажу следећи забележени примери: *грōбōвā* В, *дўдōвā* Ву Ц, *чєйōвā* Вуч; – *вдлōвā* Ду; – *снōйā* Куш (Даничић 25–26). Не слаже се *снōйōвā* Во ДТ, *шīдйōвā* Св (Стевановић 1981, 216: *вдлōвā*, *шīдйōвā* – „чешће“ / *вдлōвā*, *шīдйōвā*).

Дат.-инстр.-лок. пл. именице *коњ* гласи *кōњима* Гл Ку и (ређе) *кōњима* Р.⁴

б. Једносложне основе с неїосīојаним а

10. Тип *врāбац* ~ *врāйца*. У појединим облицима плурала налазимо различите прозодијске моделе:

лāнци Ц, *лāнце* В Гл, *чāмци* Р, *чāмце* Си; – *лāнци* Ву Го, *лāнце* Св Ст; *лāнāцā* Ву Гл Р, *Нємāцā* Г Ј; – *врāбāцā* ТП, *чвōрāкā* К (Даничић 27: чворкōвā).

Наведени облици са дугосилазним акцентом слажу се са Даничићем (Стевановић 1981, 221: *лāнци* / *лāнци* и сл.).

11. Тип *īрōсац* ~ *īрōсца*. У ген. пл. је као код Даничића: *косāцā* Ву О, *момāкā* Вуч Г, *īросāцā* ДБ (Стевановић 1981, 222: *косāцā*, али *дчєвā* одн. *кōйлōвā* – „ако им се број слогова увећава уметком ов“).

Именица *мōмак* на већем делу сагледаваног подручја има овакав акценат. У њеној парадигми јављају се, углавном, следећи акценатски модели: ген.-ак. сг. *мōмка* В Ду; инстр. сг. *мōмком* Ду Ј К; ном.-вок. пл. *мōмци* Ку ДБ и *мōмци* Ј; дат.-инстр.-лок. пл. *мōмцима* Г и *мōмцима* Гу, ак. пл. *мōмке* Ву Ку. У вок. бележимо и *мōмче* Гл. Унеколико је другачије у драгачевским, таковским и источнијим насељима Ужичке Црне горе,

³ „Од свих њих једино именица *мīр* још и у инстр. јед. има акценат номинатива: *с мīром* (а не *с мīром*)“ (Стевановић 1981: 216).

⁴ Оба акцента се јављају и у несрбијанским херцеговачким говорима, обично један или други; исп. Симић 1978, 26: *кōњима* (Вуковић 1940, 189: *кōњма*), а Ружичић 1927, 118: *кōњима*.

где су обичне (у Драгачеву и Такову и типичне) и форме *мѡмак* Вуч Те, *мѡмка* Гу П, *мѡмком* и сл.⁵

Код Даничића (30–31) вок. сг. *мѡмче*, ном. пл. *мѡмци* и *мѡмци*, ген. пл. *момáкá*, вок. пл. *мѡмци*.

12. Тип *лѡвац* ~ *лѡвца*. Ова квантитетска алтернација каткад изостаје, па имамо *лѡвца* Вр, *лѡвце* К О и сл., али и *кѡнца* В, *лѡнца* В (СТЕВАНОВИЋ 1981, 222: *лѡвац*–*лѡвца*, *кѡнац*–*кѡнца*, *лѡнац*–*лѡнца*).

У ген. пл. без уметка -ов- забележено је: *лѡнáцá* В, *нѡвáцá* Вуч, али и *ловáцá* В (СТЕВАНОВИЋ 1981, 222: и *конáцá*).

Акценат у *лѡнáцá* у складу је са осталим множинским ликовима: *лѡнци* Вр Го, *лѡнце* ТП. У полимским насељима засведочено је и *лѡнци*, *лѡнце*, у *лѡнцима* (Николић 1991: 103). У драгачевско-таковским и источнијим ужичким насељима често је и *лѡнац* и сл. (МАРКОВИЋ 2011: 359).

13. Тип *лáкай̄* ~ *лáкѣа*. Лок. сг.: на *лáкѣу* Ву, али и на *лáкѣу* Ду М.

У ном. пл. је као и код Даничића (27–28): *бѡбѣви* В, *лáкѣови* Ст, *чѡкѣви* Б Т.

У INSTR. пл. двојако: *лáкѣовима* Г ДБ и *лакѣѡвима* Го.

14. Тип *нѡкай̄* ~ *нѡкѣа*. У лок. сг. забележено је само ђ свѡм *ѣрѡшку* В.

Ген. пл. им. *нокáй̄* гласи *нокáй̄á* Г Гл; INSTR. *нѡкѣима* Ду О. Овако је и код Даничића.

15. Тип *сѣйáрац* ~ *сѣйáрца*. Ову квантитативну алтернацију илуструју следећи засведочени примери: *јáрца* В К, *јáрци* Б, *клѣнци* Го, *сѣйáрца* Гу, *сѣйáрци* Вуч М, *са сѣйáрцом* Те. Међутим, у јужним, полимским, деловима подручја она није доследна, па имамо и *сѣйáрца*, *сѣйáрцу* (Николић 1991: 104).

У ген. пл. редовно и свуда *јáрáцá* Ву Ј К, *сѣйáрáцá* ТП Ц.

16. Тип *свѣкар* ~ *свѣкра* није засведочен. Ова именица, на највећем делу сагледаваног подручја, прилази типу *ѣрѡсац* ~ *ѣрѡсца*, нпр.: *свѣкар* Вр Гл Ј, *свѣкра* В Ц, *свѣкру* Си Ци и сл. Изузетак представљају рубни делови западносрбијанске ијекавске области (нпр. драгачевско-таковска и полимска комаранска насеља), у којима овакве именице махом иду по обрасцу *нѡкай̄* ~ *нѡкѣа*, нпр. *свѣкра* Вуч, *свѣкру* Те, а исп. и полимске форме *свѣкар*, *свѣкра* (Николић 1991: 104).

⁵ У источном појасу западносрбијанске ијекавске области (драгачевски крај, западнија таковска насеља, источнија села Ужичке Црне горе) у примерима типа *жѣна*, *домáћин*, поред Даничићевих прозодијских ликова *жѣна*, *домáћин*, јављају се (у драгачевским и таковским насељима су и доминантни) и облици са повученим краткосилазним акцентом неизмењеног квалитета – тип *жѣна*, *домáћин* (в. МАРКОВИЋ 2011: 23).

На целом подручју је, очекивано, *чѣшаљ–чѣшља*, *Пѣ̄шар–Пѣ̄шра* и сл.

в. *Двосложне и вишесложне основе*

17. Тип *јун̄ак ~ јун̄ака*. Алтернација *ā̄* (вок.) ~ *á* (зависни падежи) спроведена је доследно, бар када је реч о (засведоченим) двосложним именицама: *вѣ̄јниче* Б, *јун̄аче* Г Ку, *млад̄ићу* Ку Ст, *б^{чи}ѣдн̄и сѣ̄ља́че* Го; *вѣ̄јници* В, *јун̄аци*; – *војни́ци* Те, *војни́цима* Б Ку, *сѣ̄ља́ком* Г, *сѣ̄ља́ци* Ст итд.

18. Тип *живо̄ӣ ~ живо̄ѣ̄ӣа*. О заступљености овог типа (иначе не тако продуктивног) сведоче следећи забележени примери: *губѣ́ре* Вуч Ку, *губѣ́ри* К, *ѣ̄од губѣ́ром* М, *живо̄ѣ̄ӣа* В Ку Те, *живо̄ѣ̄ӣу* Вр Ву, *живо̄ѣ̄ӣи* Го, *Пѣ̄ѣ̄љ – ис Пѣ̄ѣ̄ља* (топ.) В, *Ре̄бељ – из Ре̄беља* в̄аљевског Г, у *Ре̄бељу* ДТ (топ.), *сведѣ́ка* Вр Ву, *с'едѣ́ка* ДТ, *с'едѣ́ке* Си Те, *ѣ̄ерѣ́на* В, *ѣ̄ерѣ́ну* Вр Куш. Посведочено је, међутим, и *ћ̄уме́за* В, *ћ̄уме́зу* В. Оба примера забележена су у истом месту (СТЕВАНОВИЋ 1981, 221: доследно *живо̄ӣ–живо̄ѣ̄ӣа*, *сведѣ́ок–сведѣ́ка* и сл.). У ген. пл. је *с'едѣ́ка̄* К Си, *герѣ́ља̄* Ву, али налазимо и *герѣ́ља̄* Те.⁶

19. Тип *шарѣ́в ~ шарѣ́ва*. Ова Даничићева алтернација очитује се у следећим забележеним примерима: *о̄на̄ј лудѣ́в* Вр, *шарѣ́в* ДБ, *два̄ шарѣ́ва* Г; *Ерѣ́в* Те, *Ерѣ́ви* Вуч.

20. Тип *рд̄ђ̄ак ~ рд̄ђ̄ака*, *гд̄л̄уб ~ гд̄л̄уба*, *д̄бич̄а̄ј ~ д̄бич̄а̄ја*. Алтернацију *ʹ* (лок.) ~ *˘* (остали падежи сингулара) потврђују наредни посведочени примери: *на дува́ру* Вр, у *мјесѣ́цу* ДБ Те, *п̄о нашѣ̄м обич̄а́ју* Го, *на о̄йрѣ́зу* О, у *тѣ̄м ѣ̄оглѣ́ду* В. Ипак, више је потврда у којима она изостаје: у *ѣ̄мб̄а̄ру* ДТ, *на в̄р̄ша̄ју* Куш, *ѣ̄о д̄ува́ру* Те, *на Мјесѣ́цу* Те, у априлу *мјесѣ́цу* Ду, у ма́рту *мјесѣ́цу*, у *тѣ̄м сл̄у́ча̄ју* О; – *ѣ̄о д̄бич̄а́ју* Си Ц, *на ѣ̄дложа́ју* Г Ку, *на тѣ̄м ѣ̄дложа́ју* Св. У плуралу, код неких именица овог типа, затичемо померен акценат: *барда́ци* Г, *барда́ке* Г, *вои́ња́ке* М, *рођа́ци* Ос. Ликови са непомичним акцентом су обичнији: *ба̄дња́ци* Гл Гу, *ба̄дња́ке* Вр, *вд̄ӣња́ци* П, *рд̄ђ̄а́ци* Куш М Ст, *рд̄ђ̄а́цима* Вр, *рд̄ђ̄а́ке* В К, *ј̄ја́ци* Г, *ј̄ја́ке* Ку. Бележимо и *ба̄дња́кове* Гл, као и занимљиво *иу́мареви* В (ужички крај). Двојство (са сличним бројчаним омером потврда) налазимо и у ген. пл.: *корáк̄а̄* Ву, *љешн́ик̄а̄* Ку, *мјесѣ́цӣ* К, *месѣ́цӣ* Ду; – *ба̄дња́к̄а̄* В, *д̄ӣна́ра̄* Г Ст, *к̄ур̄ја́к̄а̄* Гу, *љ̄ешн́ик̄а̄* Те, *рд̄ђ̄а́к̄а̄* Вуч Г, *ј̄ја́к̄а̄* Ос; – *д̄бич̄а́ја̄* Вуч Ц. Неуједначено је и код именица са формантом *-ов-* (*-ев-*): *голубо́ва̄* Ву, *јас̄и́ребо́ва̄* Г Ку, *кур̄ја́к̄о́ва̄* О, али и *гд̄лубо́ва̄* В, *сл̄у́ча́ѣ́ва̄* Р.

Код Даничића (37–38) *голубо́ва̄* и сл., али *ви́ѣ̄зовима̄/голубо́вима̄*.

⁶ У драгачевско-таковским и источнијим ужичким насељима присутан је и акценатски образац *живо̄ӣ ~ живо̄ѣ̄ӣа* (МАРКОВИЋ 2011: 359).

21. Тип *kāmēn ~ kāmēna, rāzgovōr ~ rāzgovora*. Лок. сг. углавном има померен акценат: *īo govōru* Вр, *у govōру* ДБ, *у Јавōру* Куш, *на камēну* О, *īo камēну* Ст Ос, *у камēну* Ц; бележимо и у *īlāmēну* Го, *на кāmēну* Го. Свакако је интересантан прозодијски дублет: *у rāzgovōру* Го Ду / *у разговōру* В (СТЕВАНОВИЋ 1981, 219: *у govōру, на грēбēну, на камēну; у разговōру*). Алтернацију потврђује и већина забележених множинских ликова. У ген. пл. именице *hēvēr* увек је *hēvērā* Ву О; у дат.-инстр.-лок. пл. затичемо двојство: *hēvērima* Те, *међу hēvērima* Ј, али и *са hēvērima* Го. Именица *камен* у ген. пл. гласи *каменōvā* В Ку, у дат.-инстр.-лок. пл. *каменōвима* Ј. У једином засведоченом облику именице *грēбен* акценат је непомичан: *на грēбенима* П.

22. Тип *īdōšok ~ īdōšoka*. Акценат номинатива задржавају и остали падежни облици; изузетак је ген. пл. где се најчешће јавља кратко-силазни акценат: *bīscērā* В, *dūkāšīā* В Вр, *jēzīkā* Гл, *mēhēdā* К, *īdskōkā* Вуч Гл, *sāndūkā* К, *īdōvārā* Св Ј. У парадигми именице *човек* запажамо специфичне (фонетске и прозодијске) алтернације: ном. сг. *чōвек* В ДБ К, *чō'ек* ДБ, *чōек* О, *чōвѣк* О; вок. сг. *чōвече* В К, *чō'ече* ДБ, *чōече* Гу; остали падежи: *човēка* Вуч Го, *чo'ека* Гл; – *човēку* Ј, *чo'еку* Ст, *чo'ека* О, *чo'еку* П; *ш човēком* Си, *ш чo'еком* Ву.

23. Тип *nārod ~ nārōda*. Примери акценатских алтернација у парадигми оваквих именица нису засведочени; дакле, ' јавља се и у осталим падежним облицима, нпр.: *кóчиће* Го, *nārōdā* К, *īrōzōrā* Вр Р, *īrōzōrima* П и сл.

г. Двосложне и вишесложне именице с нејојсјаним а

24. Тип *sinōvāc ~ sinōvca*. Ова квантитативна алтернација није засведочена. Бележимо само *īokrovācā* Го, *синōвца* Ву П. За ген. пл. имамо једну потврду: *īdōrovācā* В; у полимском крају и *īokrovācā* (НИКОЛИЋ 1991: 112).

25. Тип *muškārač ~ muškārca, dobrovōlāc ~ dobrovōlca*. У ген. пл. коегзистирају различити акценатски модели:

– *Bosānācā* В К, *dobrovōlācā* Гл, *izdāšīākā* В Ку, *Македōnācā* Го, *мушкārācā* В О, *омладīnācā* В, *осīāšīākā* Го, *īšīōmācā* Ву, *солūnācā* Вр Вуч, *Црногōrācā* Ву Ј Т; – *задāšīākā* Вр, *īodāšīākā* П, *солūnācā* Вр; – *бјегūnācā* Гл, *кōmārācā* Вр.

Као што видимо, међу засведоченим потврдама убедљиво је највише оних са дугосилазним акцентом на унутрашњем слогу; упадљиво је мање примера са непромењеним или пак помереним, Даничићевим, нагласком.

б) Именице средњег рода

а. Једнакосложне именице (некадашње о /'о -основе)

аа) Једносложне основе

26. Тип *дрво* (сг.) ~ *дрва* (пл.). Ову алтернацију уочавамо у следећим забележеним примерима (ном.-ак. пл.): *брда* Го, *дрва* Вр Ј П, *звона* К, *идља* С, *сидја* Ву. Назначена алтернација је доследно спроведена само код именице *дрво*, док се остале наведене именице јављају и у другим прозодијским ликовима; именице *брдо* и *идље* знају и за ' : *брда* Ву Ј, *идља* Р; именице *звоно* и *сидо* могу имати и " : *звона* Ву С, *сидја* ТП. Само са краткосилазним акцентом (дакле, без квалитативне алтернације) јавља се именица *мјесто*: *мјесто* Вр Го. Засведочене су потврде осталих падежа плурала: *дрва* Вр Ву Куш, *звона* О, али и *звона* Ку, *мјесто* Гу, *идо* брдима О, с воликим дрвима Ву (СТЕВАНОВИЋ 1981, 224: *брдо*; *брда*, *брда*, *брдима*, а тако и *дрво*, *жидо*, *звона*, *идље*).

27. Тип *село* (сг.) ~ *села* (пл.). У забележеним именицама овог типа назначена квалитативна алтернација или није доследна или сасвим изостаје (одн. није засведочена):

– ном.-ак.: *села* Вр / *села* Го ДТ, *ребра* Ву / *ребра* В П, *седла* Гу;
– ген.: *села* В ДБ П / *села* Гл Те, *ребра* Го / *ребра* Вр К; – инстр.: *са* *ребрима* Гу / *са* *ребрима* Вр Ст; – лок.: *идо* *селима* Го / *идо* *селима* Го Ј.

Наведени ликови са акцентима узлазне интонације не слажу се са Даничићем (63).

Лексему *идро* имамо само у једном примеру: *идра* од *лџка* В (СТЕВАНОВИЋ 1981, 225: *идро-идра*, *ребро-ребра* и сл.).

28. Тип *брвно* ~ *брвања*, *дебло* ~ *дебала*. Западносрбијанским ијекавским говорима је својствена алтернација *брвно* ~ ном.-ак. пл. *брвна* Го О ~ ген. пл. *брвања* Го К.⁷ За другу именицу можемо навести ном.-ак. пл. *дебла* В К (ужичка села) и ген. пл. *дебала* – полимски крај (НИКОЛИЋ 1991: 116).

29. Као и у другим сродним говорима, факултативно се јавља метатонијски акценат у ак. именица *вратија* и *леђа*, када оне стоје уз предлоге: *на* *вратија* Вр Ј, *идред* *вратија* Вр, *на* *леђа* Го, *низ* *леђа* В Те. Ипак, чешће је и обичније: *на* *вратија* Го М, *за* *вратија* Вуч, *низ* *леђа* М Р, *у* *леђа* О и сл.⁸

⁷ У Гружи двојако у ген. пл.: *брвања/брвања* (СТЕВОВИЋ 1969: 564).

⁸ Исп. нпр. ВУКОВИЋ 1938–1939: 249; РЕСО 1961: 33; СИМИЋ 1978: 27 (само за *вратија* и сл., али спорадично *на* *идија*).

аб) Двосложне и вишесложне основе

30. Код именица типа *врейено* акценат је увек на истом слогу:
– ном.-ак. сг.: *врейено* В К О Ци (у Драгачеву и *врейено* Вуч), *канчело* Ву К, *решетио* Те Ц (*рашетио* Гл); – ном.-ак. пл.: *врейена* Вр П, *канчела* Ву С, *решетиа* К (*рашетиа* С); – ген.-пл.: *врейена̄* Го, *канчела̄* Те.

31. Код именица типа *кољено* редовна је алтернација ʷ (ген. пл.) ~ ʷ (остали падежи): *врайӣла̄* В Те, *кд̄љена̄* Б Ј (*д̄ӣ кољена̄* Гл), *мд̄чйла̄* Гу.

32. На већем делу србијанског ијекавског подручја према ном.-ак. сг. им. типа *вариво* и *сирйишье*, у ном.-ак. пл. налазимо ликове са непомичним акцентом: *ра̄зн̄а̄ в̄ар̄ива* Вр, *й̄е̄ц̄ива* В К и сл. Изузетак чине јужнија, полимска насеља где је типично *варива*, *сирйишья* (Николић 1991: 118).

33. Акценат је умерен према крају и у пл. именице *језеро*: *језера̄* Вуч Го.⁹

б. Неједнакосложне именице (некадашњих консонантских основа)

34. Код именица *име*, *уво* и сл. редовна је алтернација по моделу *йме* (сг.) ~ *имена* (пл.); ген. пл. *-ена̄*; дат.-инстр.-лок. пл. *-енима*:

– ном.-ак. пл.: *брена̄* В, *врена̄* Вр ДБ, *имена̄* Ву, *йлена̄* Гу, *йрезимена̄* Те Ци, *рамена̄* В Ст, *с'емена̄* Гу; *буретиа̄* Гу Ј, *дрветиа̄* Б, *дугметиа̄* Гу, *хебетиа̄* Ст, *уветиа̄* Го К ТП; *чудеса̄* Гл; – ген. пл.: *дугметиа̄* Вуч, *имена̄* Б В, *йрезимена̄* Си, *рамена̄* В Гу, *уветиа̄* В ДБ; – дат.-инстр.-лок. пл.: *буретиима̄* Го, *дрветиима̄* К, *раменима̄* Гу Си, *уветиима̄* Т (СТЕВАНОВИЋ 1981, 228: *дрветиа̄* – „за множину именице *дрво* кад она означава живо биће, које расте“).

35. У зависним падежима именица типа *дијеије* и *чељаде* долази до промене ʷ у ʷ на трећем слогу од краја, али та промена није доследна.

Забележени примери квантитативне алтернације: *хе̄ӣетиа̄* Ву Го, *хе̄ӣе̄ӣу* В Вуч Ц, *са̄ хе̄ӣе̄ӣом* Гу, *ја̄'етиа̄* Б Ст, *ко̄ ја̄е̄ ја̄е̄ӣу* Ву, *јуне̄ӣа̄* Ву Вр, *свӣњче̄ӣа̄* Гу.

Ова алтернација изостаје у тросложним именицама: *хе̄ӣе̄н̄це̄ӣа̄* Вуч, *хе̄ӣе̄ӣце̄ӣа̄* Гу, *йил̄е̄н̄це̄ӣа̄* В Гу, *че̄ља̄де̄ӣа̄* Гл, *че̄ља̄де̄ӣу* Го.

⁹ У Гружи двојако: *језера̄/језера̄* (СТЕВАНОВИЋ 1969: 566).

в) Именице женског и мушког рода на -а

а. Једносложне основе

36. Именице типа *глава*, *слуга*. а) Алтернација *ʹ* (ном. сг.) ~ *ˆ* (ак. сг., ном.-ак. пл.) релативно је добро заступљена, али је и број засведочених потврда у којима она изостаје знатан.

Ак. сг.: *војску* В Гу, *главу* Вуч Го Гл, *грџну* В Ц, *грџду* Гу, *џ Дриџну* ДБ, *џушу* Куш, *зџму* В Гу, *рџку* Го К М, *снџгу* М, *џираву* Ц. Неке од наведених именица налазимо и са непромењеним акцентом: *грџду* Го, *Дриџну* Гу Ст, *џираву* О. Само овакав нагласак имамо у: *браду* Го П, *врбу* Го, *клуџу* К, *рџду* Гу, *свиџу* Гл, *слџу* Ј, *џирџбу* Гл К, *рану* Го Си.

Ном.-ак. пл.: *главе* Ву, *грџне* Вр, *грџе* Ст, *џје* О, *зџме* П, *рџе* Гл, *рџке* Гу К, *свиџе* М, *слџе* ДБ, *џираџне* Гл, *џираџе* ДБ.

Ном. сг. налазимо и са акцентом: *џје* К М, *слџе* Ст, *џираџе* Гл.

Ном. сг. бележимо само са нагласком: *браде* Го, *клуџе* О, *луке* Ст О, *рџже* Го, *џираџе* П, *џорбе* Вуч.

У полимским насељима имамо и занимљиве дублете: *клуџу/клуџу*; *клуџе/клуџе* (Николић 1991: 121).

б) У дат. сг. бележимо и (па му приђе) *рџци* Ву и *рџци* Ј; засведочено је *војсци* Го Ст и *војсци* ДТ.

в) За квантитативну алтернацију *ʹ* (ном. сг.) ~ *˘* (дат.-инстр.-лок. пл.) имамо тек неколико потврда; поред редовног *рукама* Гу К Ку, налазимо и *грџама* Ст, *грџама* Ј, *свиџама* Вр, *џираџама* М.

Засведочено је, међутим, и *свиџама* Го, као и *руџама* Вр О, *џираџама* Ку.

г) Ген. пл. именице *рука* гласи *рукџ* Гл Го Куш Те ТП; на северозападу Ужичке Црне горе и подринским насељима сасвим је обично и *рукџ* ДБ ДТ.¹⁰

37. Именице типа *нога*, *сџира*. а) Алтернација *˘* (ном. сг.) ~ *˝* (ак. сг., ном.-ак. пл.) засведочена је у приличном броју именица, али ни у овом типу није доследно спроведена.

Ак. сг.: *воду* Б В Гл, *џору* Гу, *џџу* Вуч К ТП Ц, *зџмљу* Вуч Ку, *зџру* О, *кџсу* Вр, *меџу* Б, *меџлу* В Гу, *ноџу* Гу Ву Ци, *рџу* Вуч, *рџсу* Вр Ку.

Неке од наведених именица забележене су и са узлазним акцентом: *меџу* Гу, *меџлу* Вуч.

Само са узлазним акцентом налазимо: *гџбу* Ву, *даџку* К, *лоџу* Гу, *сџолу* О К, *чеџу* Го О.

Ном.-ак. пл.: *бџве* В, *воџе* Гу, *зџмље* Го, *џгле* В О Р, *кџсе* Гу, *меџле* Ку, *ноџе* Ку, *чеџе* С ТП.

Узлазни акценат налазимо у два именица: *даџке* Гу, *коџе* Го.

¹⁰ У Тршићу само *рукџ* (Николић 1968: 390).

У дат. сг. забележено је више пута *ћѣци* Го Вр М и једанпут *вѣди* (па прићите *вѣди*) В.

Вок. сг. гласи: *ћѣцо* Ву, *жѣно* Ку Ос, *сѣсїро* Ву Р.

У ген. пл. налазимо: *жѣнѧ* В Гл, *кѣзѧ* Гу, *чѣлѧ* Гу; – *земѧѧ* Ву, *сѣсїрѧ* М.

Ген. пл. им. *нѣга* гласи *нѣгѣ* В Гу Ву Куш М.

б) У источном појасу сагледаване области (Драгачево, западнија таковска насеља, источнија села Ужичке Црне горе) неке од именица наведених у овој тачки засведочене су и са краткосилазним акцентом у ном. сг., нпр.: *ћѣца* Гу П, *зѣра* Вуч, *мѣѧа* Ду и сл. (исп. и Ђукановић 1995: 88–91).

б. Двосложне основе

38. Именице типа *висїна*. Алтернација ` (ном. сг.) ~ ` (ак. сг., ном.-ак. пл.) јавља се у следећим засведоченим примерима: – у *їлѧнину* К, *їлѧнину* Ос, *рѣдбину* Гл, *за рѣдбину* Гл, *їѧзбину* М, у *їѧзбину* О; – ном.-ак. пл.: *їлѧнине* Гу, *крѣз`* *їлѧнине* К; – *їрѣвине* Р. Ипак, више је засведочених ликова у којима ова алтернација изостаје: *брзїну* Гу, *на брзїну* Куш, *висїну* Си, *врѣїну* В Го, *дубїну* С Ц, *дужїну* М С Ц, *дуѣїну* ДБ, *їланїну* Б Ос, *родбїну* Гу, *їѧзбїну* Гу, *на чисїїну* Ст, *ширїну* Куш; – у *висїне* Ос, *їланїне* Те, *сїѧрїне* Го.

Краткосилазни акценат на иницијалном слогу (очигледно аналошки, дакле новији) срећемо и у другим падежним облицима: *їлѧнина* Гу, *рѣдбина* Го К, *рѣдбинѣ* Го, *сѣдбина* Вр Ку, *сѣдбини* Гл. Ипак, бројније су потврде у којима аналошког нагласка нема: *врѣїна* Гу К, *на врѣїни* К, *даѣїна* О, *из даѣїнѣ* Ос, у *дубїни* Ву, *їо дужїни* О, *їланїна* Куш, *їланїнѣ* С Ц, *са їланїнѣ* К, *родбїна* Ву Р, *родбїнѣ* Гу, *їѧзбїна* К, у *їѧзбїни* Куш; исп. и *їѣїдїѧа* Ву К Те, *їо їѣїдїѧи* О.

Налазимо само *лѣдина* В Ку, *їо лѣдини* (Вук: *лѣїна/лѣдина*).

39. Именице типа *лївада*. Алтернација ` (ген. пл.) ~ ` (остали падежи) спроведена је доследно: *бѣшїкѧ* В Гу, *вѣбрїкѧ* Ву Ос, *врѣїкѧ* Ку, *кѣлїбѧ* Б О, *кѣшїѣѧ* Гу О, *лївѧдѧ* Гу, *лїсїѣѧ* Го, *мѧрѧмѧ* Ос, *мѣкїѧѧ* Вуч, *мѣїїкѧ* О, *їдѧѧѧѧ* В П, *сїїдлїѣѧ* Т, *чѧрѧїѧ* В Т; у *лївади* В, *крѣз лїваде* Ос, *їо лївадама* Ц итд.

40. Редовно је (дакле, без икакве алтернације): *вѧрнїѣѧ* Го, *кѧрлїѣѧ* В Вр.

41. Вокатив пл. им. *ћѣвѣјка* гласи *ћѣвѣјке* В Вуч К Ст Ц.

в. Вишесложне основе

42. Издвојићемо и сагледати изванредан број занимљивих акценатских ликова, груписаних према наставцима за творбу, односно према финалном слогу (у неким речима страног порекла).

Именице на *-ија*. У оријентализмима углавном налазимо Вукову ситуацију: *анџериџа* Б, *анџериџе* Г (у Вука *анџерија/анџерија*); – *лакрдџа* Гу; – *бџаџиџа* ПП, *рџаџиџа* В, *рџаџиџе* Ву М.

Дугоузлазни акценат на пенултими (према стандардном ´, какав имамо нпр. у *мајсџорџу* ДТ) бележимо у: *џо чобаниџи* Ј, у *чобаниџу* К (ужичка села); у полимском крају засведочено је и *мајсџорџу*, *код џандарџе*, *џандарџу* (Николић 1991: 130). Налазимо *џогџиџа* Г и *џогџиџа* Гу (Вук: *џогџиџа*); исп. и латинизам *мџиџиџа* Вр О (Вук: *мџиџиџа*).

Романизам (латинизам) *фамџиџа* јавља се у два прозодијска лика:

– *вџмџиџа* Вр, *вџмџиџа* Вуч Г, *вџмџиџу* К, *вџмџиџу* Ву, *фџмџиџа* Куш, *фџмџиџе* Г Ку, *фџмџиџи* Куш;

– *вџмџиџа* Б, *фџмџиџа* Г, *фџмџиџу* Ву.

Облици типа *фџмџиџе*, *фџмџиџу* својствени су говору Муслимана полимске области (исп. Николић 1991: 130).

Ликови са ´ чују се на целом подручју, док облике са ˆ налазимо у северозападном делу Ужичке Црне горе и у ијекавским подринским говорима (исп. и Тешић 1977: 207).

Именице на *-ина*. Им. изведене од основних бројева јављају се:

– са значењем релативне заокружености: *дџвџиџину* гџдџнџ Вр, *џрџвџиџину* дџшџ ДТ, *џеџнџиџину* рџднџкџ Ву; – *дџвџиџину* копџчџ Гл, *џеџнџиџину* гџстиџу О;

– са значењем одговарајућег (тј. бројем утврђеног) дела: *дџсџиџину* Го, *чџиџврџиџина* В, *чџиџврџиџину* Ј, *чџиџврџиџинџ* Р.

Акценат на наставку срећемо и код неких других именица: *неколиџина* Вр, *околиџина* Ву Ду, *околиџини* Вр Те, *околиџину* Гл, *особџина* К, *особџине* Ду. Говори се *џолоџина* Ву, *џолоџину* М, али налазимо и *џолоџину* Ду; тако и: *осџовина* Си, *дарџовина* Св. Увек је *дџмовина* В Гу Ду (с Вуковим акценатом и значењем), *дџмовини* Те, *дџмовину* Го Те. Акценат основне речи сачуван је у: *џмовина* Гл О, *џмовину* Ј; *сирџомаџиџина* В, *сирџомаџиџини* М. Бележимо и (Вуково) *будџлџиџиџину* ДТ, као и *будџлџиџиџинџа* Гу. Редовно је: *сџиџарџџина* Го О, *сџиџарџџину* Гу, *сџиџарџџине* Вр, *сџиџарџџина* В, *сџиџарџџине* ДТ. Често смо слушали *бџгрџеноџинџ* В ДБ, *јџсџиковџинџ* Ј, *рџсџиџовџинџ* Ву, *шџџџовџинџ* О и сл.

Именице на *-иџа*. Од засведочених примера са Вуком се слажу *борџовџина* Вр, *вџљариџа* Г, *вџљариџу* П, *водџениџа* Го Те, *водџениџиџа* Го (Вук: *водџениџиџа*), *кабџаниџа* Ос (Вук: *кабџаниџа/кабџаниџа*), *кобџасиџа* Ву Гл, *кобџасиџе* Куш, *мџрамиџа* ДТ Ду, *мџрамиџу* Вр, *џорџодиџа* Вр К, *џорџодиџи* Ву, *џорџодиџу* Б Куш, *с џорџодиџџм* Вр Г, *чибџуљџиџа* Вр, *чибџуљџиџе* Вуч, *чибџуљџиџу* Ј, *чибџуљџиџе* К Р.

Код Вука не налазимо: *дџвоџениџе* Вр, *зџсџиџавиџе* Ку, *џџдџлакџиџиџа* Ј, *сџиџрџџмџиџиџе* В (‘најлонски кончићи за удицу’), *чибџуљџиџиџу* Гу, *чиџљариџа* Го (‘врачара’).

г) Именице женског рода на -ø

а. Једносложне основе

43. Тип *сївâр ~ сївâри*. Лок. сг.: *на влâсїи* Г, *на мâсїи* Гу, *у сївâри* Те Ц. Забележили смо, међутим, и *на чâсїи* Ду, *ïо һудї* Ос (СТЕВАНОВИЋ 1981, 244: само *на влâсїи*, *на дужї*, *у мâсїи* и сл.).

За лок. сг. типа *рâван* исп.: *на једнõј рâвни* В.

Ген. пл.: *кõлко људї тõлкõ һудї* Гл.

Инстр. пл.: *с нâшїм влâсїима* ДБ.

44. Тип *нõћ ~ нõћи*. Лок. сг.: *ïо крви* Г, *у крви* Гл, *ïо нõћи* Ј Ос; – *у крви* ДТ, *у тõј нõћи* Го (СТЕВАНОВИЋ 1981, 245: само *у кõсїи*, *у крви*, *ïо нõћи* и сл.).

Ген. пл.: *кõсїи* Ку, *нõћи* ТП, *һèрї* Ос, *шһèрї* Вр; – *кõсїи/у* П, *нõћи/у* Ц, *шһèрї/у* Ву.

Дат.-инстр.-лок. пл.: *кõсїима* П, *нõћима* Те, *òчима* Ос, *шһèрима* Р.

Облици плурала се слажу са Даничићем (79–80).

б. Двосложне и вишесложне основе

45. Тип *млâдõсї ~ млâдõсїи*. Алтернација квантитета у наставку је доследна: *бõлесїи* Вр Ку, *жâлõсїи* Ду, *мїлõсїи* Ј, *рâдõсїи* Р, *сїâрõсїи* Ст итд.

Лок. сг.: *у болèsїи* Гл П, *у жалòсїи* Гл, *у младòсїи* Ос, *на ìомòћи* Ц, *у сїâрòсїи* ДБ О;

у млâдõсїи Г, *у жâлõсїи* Ос.

Ген. пл.: *болèsїи* Гл О (у полимским селима и *бõлесїи* – НИКОЛИЋ 1991: 133), *вечèрї* Г, али и *вечèрї/у* Ос.

Бележимо, такође, *кõкòши* Вр и *кõкòши/у* Ву Р (СТЕВАНОВИЋ 1981, 246: *кõкòши/кõкòши/у*).

У лок. сг. типа *ïâмèи ~ ìâмèи* налазимо *на ìамèи* Вр К, *у ìамèи* М, али кад је предлог растављен од именице и *ïри здрâвõј ìâмèи* Ку.

46. Именице на -ад типа *јâрâд* и *сїрочâд*. Ген. пл.: *бӯјâдї* Ву, *бӯрâдї* Гу, *дрвљâдї* Ду, *јâњâдї* Гл, *јâрâдї* О, *јâрâдї* Те, *кљусâдї* К, *ìйлâдї* Ву Ку, *ìрâсâдї* Те Ос, *шèлâдї* К, *һèбâдї* Ст; – *сїрочâдї* Г; – *унучâдї* Гу. Засведочених примера са помереним акцентом је осетно мање: *бурâдї* В, *ìаишâдї* К, *ìрасâдї* Ку, *шèлâдї* Те, *челâдї* П.

Дат.-инстр.-лок. пл.: *бӯрâдима* Гл, *дрвљâдима* Ку, *челâдима* П / *бурâдима* Си, *дрвљâдима* М, *челâдима* Ц. У ијекавским насељима северно од Златибора ликови са помереним акцентом изразито преовлађују.

д) Посебне напомене о акценту именица

47. У овом одељку представићемо извештај број именица које нису навођене у претходним пасусима, али су, на овај или онај начин, дијалектолошки интересантне. Оне заслужују пажњу из најмање три разлога: као потврде (не)постојаности појединих акценатских типова (ово се преваходно односи на степен одступања појединих типова им. м. рода од кореспондентних образаца у Вуковом и Даничићевом систему), као лексички прозодијски дублети, као једине засведочене могућности, које су, неретко, диференцијалне на ширем дијалекатском плану.

48. И м е н и ц е м у ш к о г р о д а. 1) Навешћемо најпре облике који делимично системски одступају од узорних модела.

а) Лексичка заступљеност типа *рôд* ~ *рôда* унеколико је сужена (потврде које се не слажу са Даничићем стоје у загради или су посебно издвојене; тако је и у наредној подтачки ове тачке – под б)):

бôг–бôга (сви); *брôд* В Те; *гнôј* Вуч, *гнôја* Р; *дôм* Го М (*дôма* М Р); *дрôб* В ДТ Ми Ри, *дрôба* Р С; *кôв* Г С; *лêд* М Те, *лêда* Р, *лôј* В Те, *лôја* М; *нôс* В Г Р, *нôса* М Ст; *рôд* Го Ду, *рôда* М Те; *рôг* В Го (*од рôга* В); *рôк* Г (*рôк* М Р), *рôка* М С; *смôк* Г ДБ М, *смôка* О Р С, *чвôр* Г Ду М (*чвôра* В).

Са Даничићем (23) не слаже се ни: *бôк* ДТ, *з бôка* Г, *збôр* Г, *сîвôр* ДБ Ми.

Дакле, им. *рôг* и *чвôр* прилазе типу *грôд* ~ *грôда*, а им. *бôк* типу *снôй* ~ *снôја*.

Такође, им. *рôк* иде и по моделу *свôй* ~ *свôја*.

Лексичка (не)постојаност прозодијског модела *рôд* ~ *рôда* и уочена парадигматска колебања илустрована су и потврдама изложеним у т. 6 овога рада.

б) Неслагање са узорним обрасцима (Вук и Даничић), које неизбежно резултира међутипским преклапањима, својствено је, мање или више, и неким другим типовима им. једносложних основа:

вôз Г Р, *вôза* М С Ст, *вôзом* В; *дân–дâна–дânâ* (сви), *ôс–ôсови* (зоол.) Во; *сâй* Б Р, *сâја* ДБ М С; *смрôд* Го К М, *од^м смрôда* Те; *чîр* М Р; *члân* ДБ (*члân* Г Р, *трî члâна* С);

рâк Го О (*рâка* Л РБ СР); *чâс* Д (*ôвôг чâса* Ра).

Такође, према Даничићевом (24–25) *срêз–срêза*, овде је *срêз* Г Гл, али, у једином засведоченом примеру, *из^с црногорскôг срêза* М.

Према Даничићевом *бîк–бîка* (22) и *бîка* (24), овде је *бîк* Г Ј и само *бîка* Р (СТЕВАНОВИЋ 1981, 216: *бîк–бîка*).

Даничић (24) има *грôм–грôма*, *врôх–врôха* (тако и СТЕВАНОВИЋ 1981: 217), а западносрбијански ијекавски говори *грôм* В, Ј *грôма* ДБ ДТ, *врô* Б К, *са врô* ДТ Ку, затим *на врô* Ку П, *йо врô* П Р, *на врô* О и сл.

2) Следе прозодијски ликови појединачних лексема, тј. (не)-варијабилност лексичког акцента.

а) Према Вуковом *чу̀нак* овде је *чу̀нак*, а у полимској области и *чу̀нак* (Николић 1991: 105); говори се *ме̑ша̀р* Г Гл и (ређе) *ме̑ша̀р* К; у ужичком крају и подринским насељима *ка̑йа̀к* М О, *и̑до̀чак* М Ј; у драгачевским и таковским насељима по правилу *ка̑йа̀к* Гу П, *и̑до̀чак* Вуч Те; у полимским селима двојако: *ка̑йа̀к/ка̑йа̀к*, *са и̑до̀чком/и̑до̀чак* (Николић 1991: 105).

б) Типу *рдо̀ха̀к*, *-а* припадају и следеће именице: *гу̀сла̀р* ДТ Р, *и̑са̀р* М; – *ше̑ва̀р* В М, *ше̑ва̀ра* Р; ту су и оријентализми *бу̀на̀р* Б М, *ка̀ни̑а̀р* Р.

Типу *ју̀на̀к*, *-ака* припадају и: *зи̑до̀р* Б Г, *си̑а̀на̀р* Г П, *си̑а̀на̀ри* П Р, *си̑ра̑жа̀р* ДБ К, *си̑ра̑жа̀ри* Б О, затим *ко̑и̑а̀ч* С Св, *ко̑са̀ч* Гл Ку, *ко̑са̀чи* Г, *и̑ли̑ва̀ч* ДТ, *и̑ла̑чка̀ши* Вр Ц, *и̑ру̀ба̀ч* Го, *и̑ру̀ба̀чи* Б М, као и неке речи страног порекла, нпр.: *ба̀кра̀ч* Б Ј, *ба̀кра̀ча* М Те, *ба̀кра̀чи* М О, *ба̀кра̀че* М У, *ка̑и̑у̀и̑* Те, *ка̑и̑у̀и̑и* Те, *си̑до̀ма̀к* К М, *жа̀ндо̀р* О Р и сл.

в) Насупрот *и̑са̀р* и сл., стоји *бу̀кво̀р* Б Те.

г) Говори се *ба̑и̑а̀ло̀н* Го и *ба̑и̑а̀ло̀н* К, *ба̑и̑а̀ло̀на* К.

д) Имамо: *и̑ри̑а̀и̑е̑* В Ду / *и̑ри̑а̀и̑е̑* Го Ду, ген. сг. *и̑ри̑а̀и̑е̑ла* ДБ / *и̑ри̑а̀и̑е̑ла* Ду, вок. сг. *и̑ри̑а̀и̑е̑лу* Г С, ном. пл. *и̑ри̑а̀и̑е̑ли* Г Ј, ген. пл. *и̑ри̑а̀и̑е̑ла̑* М Р, ак. пл. *и̑ри̑а̀и̑е̑ље* П; – *не̑и̑ри̑а̀и̑е̑* Го К (Вук: *и̑ри̑ја̀и̑е̑* и *не̑и̑ри̑ја̀и̑е̑*).

ђ) Чује се *и̑одо̀рум* В и (чешће) *и̑одо̀рум* М Те, *и̑с и̑одо̀рума* Ј, *у и̑одо̀руму* Гл и сл.

е) У вези са именицама типа *до̀ма̀тин* запажамо колебање у: *Бѐдо̀град* Б Ду Ци, *из Бѐдо̀града* Б Ку, *за Бѐдо̀град* Б В Ј, *у Бѐдо̀граду* М; *Бѝдо̀град* Г Го Ј, *из Бѝдо̀града* Б ДБ; – *Бѐо̀град* Б Г, *у Бѐо̀град* Гу, *у Бѐо̀граду* Гл Го (Вук: *Бѝјо̀град*).

ж) Имена месеци типа *де̑це̑мбар* двојако се наглашавају: *де̑це̑мбар* Б В / *де̑це̑мбра* Гл ДБ, *у де̑це̑мбру* Г О Ц; *но̑в̑е̑мбар* Вр Ду М / *у но̑в̑е̑мбру* Г Гл Св; *о̑ки̑о̀мбра* Б В М / *ме̑се̑ца о̑ки̑о̀мбра* С; *се̑и̑и̑е̑мбар* Г Ц / *до се̑и̑и̑е̑мбра* мјесе̑ца Ст, *у се̑и̑и̑е̑мбру* Р Си.

Бележимо, такође, мјесе̑ца *а̑и̑ри̑ла* Г, али и трин̑есто̑г *а̑и̑ри̑ла* М.

49. И м е н и ц е с р е д њ е г р о д а. а) Засведочено је *до̀ба* В Ду С и *до̀ба* Б К.¹¹ Северно од Златибора редовно је *мо̀ре* В ДБ Р; јужно, у полимској области, двојако: *мо̀ре/мо̀ре* (Николић 1991: 117).

б) Каже се *си̑а̀кло* Г Ј (*о̑и̑ си̑а̀кла* ДБ, али и *бе-си̑а̀кле̑и̑а* Ј).

в) Именице на *-ње* конкретизованог значења често имају типизирани дугоузлазни акценат: *вје̑на̀ње* Б ДТ, *и̑о вје̑на̀њу* Б М Ци, *одо̀бре̑ње* Гл М Ц, *ро̑ђе̑ње* Б Ду Ст, *од ро̑ђе̑ња* Б Ц; – *из ви̑ђе̑ња* Г Ку С, *и̑о ви̑ђе̑њу* Го Гу М, *има̀ње* Го О; – *и̑ече̑ње* В М, *и̑оши̑ова̀ње* М С.

Свуда је *на̀ре̑ђе̑ње*, *ве̑се̑ље* и сл.

¹¹ У сродним босанским говорима и *до̀ба̑*, *не̑ко̑ до̀ба̑*, *глу̀во̑ до̀ба̑* (Симић 1978: 72).

Наводимо и следеће потврде: *бѡловѧње* Б М С, *ђѡвѡвѧње* Г М, *жѡњѡње* ДБ, *шѡлѡње* Ду; – *вѡчѡње* (кљиса) В, *дѡблѡње* М Р, *илѡиѡње* М (исп. и Николић 1991: 118).

г) У лок. сг. им. *злаѡ* имамо ареално условљено двојство: *свѧ* у *злаѡу* М (севернија села, само овако) / *ѡ* *злаѡу* и у *злаѡу* – полимски крај (Николић 1991: 116).

д) Ево и неколико карактеристичних им. на *-сѡво*: *богѡсѡво* Б О, *богѡсѡва* Б ДТ; – *сѡчѡрсѡво* Г М Ц, *сѡчѡрсѡвом* В Р Те; *ѡрѡаѡѡѡсѡво* Ду / *ѡрѡаѡѡѡсѡво* В; *ђѡѡнсѡво* Б Г / у *ђѡѡнсѡву* В Ц; – *јунѡшѡво* О С.

ђ) Налазимо *дрѡце* В Ј и *дрѡце* Ст; – *брѡшце* В, *брѡшце* Ду, на *брѡшцу* В.

50. Именице женског рода. а) Навешћемо најпре следеће: *ѡнђа* Б, *ѡнђе* В Р, *јѡнђе* Ц; *ѡѡрба* ДБ М, *ѡѡрбу* М С, у *ѡѡрби* М Ст, *ѡѡрбе* К; *чѡрба* Го О, *чѡрбѡ* Б М, *чѡрбу* Б ДТ (Вук: *јѡнђа*, *ѡѡрба*, *чѡрба* и *чѡрба*);

бѡе Г, *бѡѡ* Б Г, *гѡзба* Б Го, *гѡзбѡ* Г Ку С, *гѡзбу* Б К Р, *гѡзбама* Ду; *дѡска* ДТ К, *дѡсци* Б Ду, *дѡску* Р С, *дѡскѡм* Р Ду М, *о-дѡсѡкѡ* Б; *ѡгра* Г, *ѡгре* М С; у *мѡгли* Р, *мѡву* Б Го, *мѡве* Б В Р, *слѡжба* Вр Ст; *снѡја* Го Ду (*снѡ* Г Р), *снѡу* Г Р, *снѡѡм* В, *снѡе* Ст, *сѡѡзу* Г СР, *сѡѡзѡм* К; *ѡѡжбу* М; *чѡшма* ДТ, *чѡшмѡ* М / на *чѡшму* В, *чѡшме* Г / *чѡшме* Ј; – *ѡѡра* Б Вр, *ни ѡѡрѡ* В, *ѡѡру* Ду К; *ѡѡре* В Г Д Те, у *ѡѡре* С; *ѡѡрѡ* Ду М, али и *ѡѡрѡ* Р Ц;

бѡрба Б К, *бѡрбѡ* Го К, у *бѡрби* Г, *бѡрбу* ДТ К; *мѡлба* В К Р, *мѡлбу* ДТ Р;

вѡжња К / *вѡжња* К Р С, *нѡшња* Б М, *нѡшња* К Р С, *нѡшњу* Р; *ѡѡжња* М Ст (у свим наведеним примерима Вук има ` : *нѡшња*, *ѡѡжња* итд.);

рѡба Во Ј, *рѡбу* Ми Ри С, *шкѡла* В Душ О П СР ТП, *ѡ-школѡ* Во, *шкѡлу* З С ТП, у *школу* Д / *шкѡла* Г Ј Ст ТП Ту, *зѡ шкѡлу* Г, у *шкѡлу* Вр Ми (Вук: *рѡба*, *шкѡла*);

бѡнка Б Вр, *бѡнкѡ* Б М, *бѡнку* Го Ри, *ѡѡд бѡнкѡ* Вр ДТ / *ни бѡнкѡ* Ц Ци; *бѡшча* Б Ду С, *бѡшчу* Б К, у *Бѡјну Бѡшчу* В Ц, у *бѡшчу* Б, *нѡз бѡшчу* М / *бѡшѡ* Г, у *Бѡшѡ* М; *гѡрѡа* Гу М, *гѡрѡи* Г, *гѡрѡу* К С; *кѡнѡ* Б Го, *кѡнѡу* Б Г М; *кѡрѡе* В Г М, *кѡрѡѡ* Ду Р, у *кѡрѡе* Ј; *свѡјѡ* Ду О, *свѡјѡи* М Р, *свѡјѡу* С; *сѡрѡѡѡ* Г Го С, на *сѡрѡѡѡ* Г (Вук ^ : *бѡнка*, *бѡшча*, *кѡнѡ* итд.).

б) Потврђено је Вуково *ѡѡлѡна* Г, *ѡѡѡѡња* Р, *ѡѡѡѡњу* О Те.

Именице на *-ѡна*: *дѡлѡна* Г / *дѡлѡна* М, *дѡлѡну* Р Те; *ѡрѡѡѡна* ДТ / *ѡрѡѡѡна* Г, *ѡрѡѡѡну* Вуч (Вук: *дѡлѡна*, *ѡрѡѡѡна*).

Потврђено је Вуково двојство у *срѣдина* ДТ, *срѣдину* Р / *срѣдина* М ТП, на *срѣдини* М, али, док ми имамо само *сланина* ДТ Ј С, *сланинѣ* Те, *сланину* Г Ц, код Вука је двојако: *сланина/сланина*.

Увек је *сѣдѣшина* Б Вр Р С, *сѣдѣшинѣ* М Ст, *сѣдѣшину* М Те, *сѣдѣшинѣ* Р. Именице на *-ица*: *вѣрница* Б, *вѣрнице* О, *вѣрнѣца* Гу Те; *днѣвница* Б Вр К М, *днѣвницу* Г Ду, *днѣвнѣца* К; *кѣрлица* Го / *кѣрлица* М Ст, *кѣрлѣца* ТП Ц; *кривѣца* Ст, *кривѣцу* Р; *сѣдѣница* М О, *сѣдѣницу* Б М Ст, на *сѣдѣницу* Ду (Вук: *вѣрница*, *кѣрлица*, *сѣдѣница*).

Интересантни су и дублети *зѣдруга* Д О / *зѣдруга* Б М О, *јѣѣрва* Б Д / *јѣѣрва* Р Ц; говори се *зѣова* В М и *зѣва* Г Р (Вук: *зѣдруга*, *јѣѣрва*, *зѣова*).¹²

III. ЗАКЉУЧАК

51. На основу представљене грађе и учињених аналитичких осврта, можемо утврдити да прозодијску раван деклинације именица у ијекавским говорима западне Србије одликује висок степен усаглашености са корелативним узорним обрасцима (Даничић и Вук), односно са одговарајућим приликама у књижевном језику. Међутим, посебан положај и интензивна унутрашња диференцијација западносрбијанског ијекавског подручја одсликавају се и на прозодијском плану, отварајући могућности и за нетипичне алтернације, необична међутипска преклапања, широк и разуђен спектар нових, каткад и неочекиваних, прозодијских деклинационих саодноса. Нека одступања се очитују на целом подручју, друга су пак системски и/или ареално ограничена, негде се „ремете“ целе парадигматске прозодијске вертикале, а негде можемо говорити само о варијабилности лексичког акцента.

52. Осврнућемо се овлашно на нека од уочених одступања од класичних образаца. Даничићева алтернација *свѣкар* ~ *свѣкра* није посведочена нигде на подручју ијекавске Србије: она прилази типу *ѣрѣсац* ~ *ѣрѣсца* (нпр. *свѣкар*, *свѣкра* итд.) или иде по обрасцу *нѣкаи* ~ *нѣкаи* (нпр. *свѣкар*, *свѣкра* итд.). Модел *свѣкар* ~ *свѣкра* доминантан је на већем делу сагледаваног подручја, образац *свѣкар* ~ *свѣкра* својствен је драгачевско-таковским и полимским комаранским насељима (т. 16). На целом подручју је, очекивано, *чѣшаљ* ~ *чѣшља*, *Пѣѣпар* ~ *Пѣѣпра* и сл. Алтернација *сѣдѣрац* ~ *сѣдѣрца* стабилна је у севернијим пределима западносрбијанске ијекавске плохе, али непостојана у јужнијим, полимским крајевима, где имамо и однос *сѣдѣрац* ~ *сѣдѣрца* (т. 15). Поред Даничићевих ликовва типа *брѣкѣва*, *вукѣва* налазимо и ликове са непомереним акцентом, као нпр. *вукѣва*, *дрѣгѣва*, а од Даничића одступају и полимски ликови

¹² Овде Вук додаје: „у Сријему и Бачкој *зѣва*“.

зидови, зидове (т. 5), какви нису засведочени у севернијим сегментима западносрбијанске ијекавске области (ужички крај, подринска насеља). Интересантне су и недоследности унутар истих акценатских типова. Лексичка заступљеност типа *рѡд ~ рѡда* унеколико је сужена, па имамо *бѡг–бѡга, гнѡј–гнѡја*, али и нпр. *дѡм ~ дѡма* (т. 48); им. *рѡк* (засведочено и *рѡк*) иде и по моделу *свѡи ~ свѡиѡа*; им. *рѡг* и *чѡр* прилазе типу *грѡд ~ грѡда*, а им. *бѡк* типу *снѡй ~ снѡиѡа*. Са Даничићем се не слажу ни посведочени ликови *зѡр* и *сѡвѡр*. Даље, према Даничићевом *срѡз ~ срѡза* свуда је *срѡз ~ срѡза*; према *бѡк ~ бѡка* и *бѡка*, имамо *бѡк* и само *бѡка*; Даничић има *грѡм ~ грѡма, врѡх ~ врѡха*, а западносрбијански ијекавски идиоми *грѡм ~ грѡма, врѡ ~ врѡа* (т. 48). У парадигматској оси типа *снѡй ~ снѡиѡа* затичемо акценатска колебања, нпр. у ген. пл. са Даничићем се слажу засведочени ликови *грѡбѡвѡ, дѡдѡвѡ, чѡйѡвѡ*, али не и *снѡйѡвѡ, шѡйѡвѡ* (т. 9).

53. Ареална ограничења каткад корелирају са категоријским системским специфичностима. Тако нпр. драгачевско-таковски ликови типа *ћѡца, кѡѡак, ѡѡчак*, несвојствени другим ијекавским говорима северно од Златибора, само потврђују једну овдашњу прозодијску формулу, одн. припадају реду облика са повученим краткосилазним акцентом неизмењеног квалитета – тип *жѡна, домѡћин*. Модел *ћѡца ~ ћѡцу*, идентичан са херцеговачким моделом *жѡба ~ жѡбу*, садејствује са релативно фреквентним полимским ликовима *кѡѡак, ѡѡчак* и сл., напоредним са уобичајеним херцеговачким формама *кѡѡак, ѡѡчак* и сл.

54. Прозодијска неуједначеност западносрбијанске ијекавске области осетна је (не и изразита!) само на релацији југ (полимска насеља) – север (ужичка и подринска села). Свакако су необични полимски ликови типа *зидови* (т. 5), *крѡљеве* (т. 8), *лѡнци, лѡнце* (т. 12), *сѡѡрца, сѡѡрцу* (т. 15), *ѡокрѡвѡѡѡ* (т. 24), *варѡва, сирѡиѡѡѡа* (т. 32), ген. пл. *бѡлесѡѡѡ* (т. 45), па, самим тим, и акценатске алтернације у које они ступају. Полимско говорно подручје представља донекле оделит ареал, благо супротстављен осталим деловима западносрбијанског ијекавског пејзажа. Ипак, уочена одступања су незнатна у укупности сагледаних прозодијских саодноса и не подривају припадност испитиваног говорног подручја матичном источнохерцеговачком (херцеговачко-крајишком) дијалекту.

Циѡѡирана лиѡѡераѡѡура

Вуковић, Јован. „Говор Пиве и Дробњака“. *Јужнословенски филолог XVII* (1938–1939): стр. 1–114.

Вуковић, Јован. „Акцентат говора Пиве и Дробњака“. *Срѡски дијалекѡѡолошки зборник X* (1940): стр. 187–417.

- Даничић, Ђуро. *Српски акценџи*. Посебна издања СКА LVIII, Београд–Земун 1925.
- Ђукановић, Петар. „Говор Драгачева“. *Српски дијалекџолошки зборник ХLI* (1995): стр. 1–239 + карта.
- Марковић, Славољуб. „Говор Ужичке Црне горе“. *Српски дијалекџолошки зборник LVIII* (2011): 337–670.
- Марковић, Славољуб. „Границе ијекавских говора у западној Србији“. *Српски дијалекџолошки зборник LIX* (2012): стр. 387–484.
- Николић, Мирослав. „Говори србијанског Полимља“. *Српски дијалекџолошки зборник XXXVII* (1991): стр. 548.
- Николић, Берислав. „Тршићки говор“. *Српски дијалекџолошки зборник XVII* (1968): стр. 367–473.
- Николић, Берислав. *Основи млађе новијокавске акценџуације*. Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија 1 (1970): стр. 1–122.
- Ружичић, Гојко. „Акцентатски систем пљеваљског говора“. *Српски дијалекџолошки зборник III* (1927): стр. 113–176.
- Симић, Милорад. „Говор села Обада у босанском Подрињу“. *Српски дијалекџолошки зборник XXIV* (1978): стр. 1–124.
- Српски рјечник истиуачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Скупио га и на свијет издао Вук Сџеф. Караџић. У Бечу, 1852.
- Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик (Грамаџички систем и књижевнојезичка норма) I*. Београд: Научна књига, 1981.
- Стевовић, Игрутин. „Шумадијски говор у Грузи с особитим освртом на акценџе“. *Српски дијалекџолошки зборник XVIII* (1969): стр. 401–635 + карта.
- Тешић, Милосав. „Говор Љештанског“. *Српски дијалекџолошки зборник XXII* (1977): стр. 159–328. + карта.
- Цвијић, Јован. „Метанастазичка кретања. Њихови узроци и последице“. *Српски еџнографски зборник XXIV* (1922): стр. VIII + 96 + карта.
- Ресо, Asim. „Акцент села Ортијеша“. *Научно друштво NR Bosne i Hercegovine. Града Х. Сарајево*, 1961: стр. 5–51 (poseban otisak).

Славољуб З. Марковић

О ПРОЗОДИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКЕ СКЛОНЕНИЙ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В ИЕКАВСКИХ ГОВОРАХ ЗАПАДНОЙ СЕРБИИ

Резюме

В настоящей работе системно представлены и проанализированы характерные особенности ударений в различных типах склонения имен существительных в иекавских говорах западной Сербии. Рассматриваются различные аспекты иллюстративного материала (в основном прозодических отношений в рамках склонения): лексическая продуктивность определенных типов ударения, ареальные и/или системные ограничения, уровень согласованности с нормативными образцами ударений (Вука и Даничића), характер взаимоотношений

с соответствующими образцами в родственных говорах. На основании представленного материала и проведенного анализа автор приходит к следующему выводу: особое положение и внутренняя неустойчивость иекавского комплекса западной Сербии вызывают в определенной степени модификацию образцовых прозодических моделей. Некоторые альтернации, замеченные Даничићем, уже не наблюдаются (тип *svěkar-svěkra*), другие являются ареально ограниченными (тип *stjāraц-stjārца*), третьи – лексически редуцированными (тип *rōd-rōda*). Тем не менее, такие различия являются диалектологически закономерными и не подрывают органичного единства иекавского комплекса западной Сербии и других областей восточно-герцеговинского диалекта.

Ключевые слова: имена существительные, ударение, альтернация, склонение, ареал

Slavoljub Z. Marković

ON THE PROSODIC TRAITS OF THE DECLENSION OF NOUNS
IN THE IJEKAVIAN WEST-SERBIAN SPEECHES

S u m m a r y

The paper systematically and analytically delves into conspicuous accent characteristics of the declension of nouns in the Ijekavian West-Serbian speeches (less commonly of lexical categories and individual examples). The demonstrated instances (mainly of prosodic declensional relations) are examined from multiple perspectives: lexical productivity of accent types, areal and/or systemic limitations, the level of accordance with exemplary (Vuk's or Daničić's) accent patterns, the nature of the correlations with appropriate circumstances in kindred speeches. On the basis of the chosen corpus and analytical viewpoints, we have confirmed the following: the special status and inherent incompatibility of West-Serbian Ijekavian complex somewhat modifies classic prosodic models. Some of Daničić's alterations are missing (e.g. *svěkar-svěkra* type), some are areally limited (e.g. *stjārac-stjārца* type), some are lexically reduced (e.g. *rōd-rōda* type). Nevertheless, the observed differences are dialectally inevitable and therefore cannot be said to undermine the organic unity of the West-Serbian Ijekavian complex with the other segments of the vast and extensive East-Herzegovinian dialect.

Keywords: nouns, accent, alteration, declension, areal